

ГЕН' DU VORAN

Триптих у моє сімдесятліття

Від Редакції. За згодою автора пропущаємо першу частину його триптиха п. ч. „Два фокстроти“, на яку склалися дві розмови Городничого: з критиком (Зоїлем) і громадянським (героєм авторської повісті „Я — з більшістю“). Зміст цих розмов: Городничий, як і кожний творець, повинен піклуватися своїми писаннями і подбати про добрий контакт із більшістю.

ВІЧНИЙ ЖИВЕЦЬ

1.

Під вечір розсіявся Городничий за клубовим столиком на терасі окремо, але поблизу клубових бувалиць. Клубок їх оживлених розмов докочувався до нього, проте — як же важко було йому, сіймавши, зв'язатися з сусідами хоч би однією ниткою.

Чи важко? аж годі, бо не страсти йому із себе прожитого дня.

Несподіване запрошення на імпрезу в Літньому саду Об'єднання мистецьких спілок та гуртів — відкривають літній сезон.

Здивувався і зрадів, аж гордий став.

Письменникові зі стажем належала така уважливість, та від якого ж то вже часу не братається Городничий з гуртани, а проте не забули, запросили...

Запросили — пішов, та ще і в рожевому настрої. Мало хто з молодих провів днину так любо і мило, як старий філістер. Куди не глянь — море квітів, зелені... він не переставав милуватись. Піддався хвилям гарячого літа, обідав на пляжі, до обіду ж — слухайте! навіть ма-саж прийняв і без виразної потреби зайшов до стрижня. Аж жалував, чому так рано велміль розбив Гавру.

Пригадує собі ще такий деталь. При касі, замість здачі, чарівна усмішка вродливої, чорнобрової касирки. Білетерів не поспусти цигарок у жменю; це на руку якійсь молодій парі, що не спинилась була перед касою. А тільки просунулась мимо Харянди — зараз запитали обидвоє: скільки ждаєте за наш сад? Купимо!

А Городничий? Зайшов навіть у лікарський павільйончик, бо „візита обов'язкова“. Але не докладно прочитав напш і не помітив, що це тільки для змагунів. Дижурна вияснила йому помилку і додала: Підкреслюєте одним одне бажання — зберігати.

Сидить Городничий на терасі, приглядається, як сонце золотить, у світлотіні вбирає прикрасу південно-західного Львова — Святоюрський храм.

Але нагло скочив, наче який сернюк молодий, званився пробігти навпоперек два моріжки і стодочити квітки, щоб підкрастися під веранду. Грішки ще засоромлений — знайшовся в передній.

Уже раніше, з тераси ще споглядаючи, він у великому настінному дзеркалі в передній бачив сяюстю молодих поетів та мистців, що їх вітала мнаним-премнаним усміхом весела, золоторуса дівчина. Плавкими, повними життя і грації рухами, що робили з неї водну німфу, вона роздавала молодій братії квітки, сама у квітках і стрійша в молоді літа, радість.

Глянув Городничий у дзеркало, а то квітки та квітки на зелених гілках злітає; дивиться він у сад, чи не відтіля відбилося крізь вікно? Глядять, де руська? за столом її немає, але в дзеркалі — її чудові очі. Якої барви — ще скажеш, глибокі як кришниця, існі мов зоря, а наче за

непомітним серпанком вони. Городничий зближається, привид віддаляється... зник... чи скрикнули двері, чи хтось вийшов, чи увійшов? чи омана?

За столом дижурна сошна, при книжці легко зжхнула: „Ваш нумер?“ — який же стомлений і недбалий у неї голос!...

— Ще ні, — відборонявся Городничий, — але хотів я просити, якщо дозволите: де ваш гребінець?

— Немає в нас гребенів. А втім, ви ж простісінько від фризера? Змінити фризюру — нема потреби.

— Тоді попрошу вас: одну квіточку мені.

— На жаль, усі вони замовлені, заплачені навіть.

— І все молодим?

— Усе молодим. Тим, що ще дали б із себе все, не тим, що раді тільки зберігати.

Городничий зніяковів, але й не поменшало його зацікавлення, та коли ж у цю ж мить і двері відчинили, вдруге, а якийсь молодяк виглянув і, не задавши собі труда, щоб зачинити їх за собою, розсміявся голосно:

— Підтоптаний підкручує вуса до нашої Джулієтти!

Коли Городничий знайшовся знову перед павільйоном на лавочці, не зарав як слід зорієнтувався, що обік нього радять. Доповідь саме закінчено і почав розмову

I бойовик, ударник: Якщо про повесть — сталася річ небажана і немила, бо нагороду Зоїль признав якомусь псевдонімові антикве едукаторіс.

II бойовик: Під псевдонімом приховався один із тих, що заголовки забувають, імення ж ніяк не пригадають.

III бойовик: Потішно, як їх два-три таких звісти докупити на розмову. Ще в молоді печінки повростала їм Квіточина „Маруса“, Кропивницького вареники і ковбаса та чарка, ще й уся Чубицько-Максимовичівська етнографія.

I бойовик: Зайві парадокси, вже сама різниця віку викопала між ними і нами пропасть.

IV бойовик (надбігає): Скандаль! Образа! Одномісячний побут у нашому пансіоні признано графомані—III бойовики: Америку відкрив!

IV бойовик: Чого доброго під нашим дахом дід викашає ще якісь спогади? Може, вшкварить проєкт правопишу?

II бойовик: Ні, Гльосси до геніяльного, безсмертного фейлетону про кондари і тропакі.

III бойовик: Радше філософські причинки до могутнього некролога адвоката Заяда в ролі старшого брата церковного і дика з замилування.

I бойовик: Хай їм хрип, але нам треба викаскатися в калепи.

IV бойовик: А що ж! старечий виплід спалити, маразму сеніліс не пустити до пансіону, Зоїля — в шню, пелебному журі — вотум недовір'я.

Зоїль: Не так гаряче, бо це була єдина можлива новела поміж матеріалом на шмелю. Старенький

Едвард Козак, Львів

(З мистецької виставки)

Січ (гваш)

Микола Жеваго. Харків Вересень (олія)
(з мистецької виставки)

Лаврик здійняв раз голову, верх шкаралуді, що її до-
вільно тягає на хребті, а роги вище голови. І яке ж до-
сягнення? Третє премія при невикористанні першої і дру-
гої.

I бойовик: Ви не признавали, що ми — почин
роблену лаврикомим трудом доріжку завжди залишається
тільки шлях. Вона мусить засохнути, скришитись, а тоді
її слідку не стане.

III бойовик: Не правдайся. Без Зоїля маємо
безпосередні доти з Парижу і ніяк не дозволимо висот-
тати з нас національні основи й прикмети.

Зоїль: Тримайте їх на здоров'ячко та на зріст,
якщо яскраві латки закриють вашу полинялу свитину.

II бойовик: Зоїлю, пили ви з Молодомузиами
„чорну індію“, провели ви чимало перецінок вартостей,
зробили тепер цю операцію на вас.

IV бойовик: Носив вовчур, понесли вовчур.
Стручю вас із вартових воріт.

Зоїль: А розписаний уже конкурс на критика?
IV бойовик: Пів року безкоролів'я в нас. До
того часу виросте і свій критик.

Зоїль: Самовистачальність?

I бойовик: Ви не признавали, що ми — почин
нової епохи і сийво її. Та вам наперекір авторитетніша за
вас голова у вступному слові перед одним авторським ве-
чером двох наших творців заповів із філософічним спо-
коєм, що саме від дух двох з-поміж нас українська на-
ція дістане твір, якого даремне ждала десятки літ.

Зоїль: Ромулю і Рем? Два сонця замість одного
титана? Я шикую тільки чистим вином та й не пророчу.

Тільки коротку хвилину хитався Городничий, кицун
свою пасивність, притаманну, і розсудливо промовив, обо-
роняючи Зоїля. Сіяти та будувати не від Зоїля вчитись, бо
він у натузі прочищує атмосферу. І в Городничого пашілі
на шкірі діймаючи басмани від Зоїлевого батога, але під
ними набігала здоровіша кров.

— Старче! — крикнув тоді найгарячіший бойовик —
тобі, очевидно, сподобалась причка про сліпого пустель-
ника, якому на його проповідь каміням відповіло: амінь!
Хотів би і ти бути цим проповідником?

Іде не відповів йому Городничий, як виринула і під-
йшла до нього моторна жінка, простигаючи руку.

Одяг на ній не був модний, але який же статечний,
сама ж вона поставила яка! На голові осянні аїстри, сві-
жі, живі.

Чи не знайома вона Городничому? десь він бачив її,
очі пізнавав; так, у дзеркалі в передній посеред квіття
та півнів він чи не бачив їх?

Мелодійним, дзвінким голосом вона запрошувала:
— Поглянь туди, де горить загара. Там вічний жи-
вець — орли там воду п'ють. Ходімо!

Мишували пляжу над викопаним, штучним ставом.

Геть уже за парковою огорожею знайшався під ча-
гарником, що величезним букетом вистріляв серед уро-
ччя.

Під горбами на леваді природний ставок. По ставку
лебеді плавають, на дубі горлиця гуде, по леваді постел-
ився запах свіжо покошеного сіна.

Снів колись Городничий снів молодечі про чудовну
крилицю, ушквалася вона йому на чаром обвіяній висоті.

Пригадав це товаришці:

— Ти поділувала мене в чоло, як я молод-молодець-
кий серед цвітстого луку стояв, а не вмів я тоді ні сіяти,
ні рубати. Чи в твоїх косах, чи на грудях вірка сяяла,
чи це твої очі палали?

Збирався я в дорогу, не продумавши, куди та як іти?

Аби тільки випити води з вічного живця.

Ти вірвала лугову квітку і дала мені.

Блукаючи описав, я ноги брудив і калічив, а серед
бурі і в пітьмі шукав вірки.

Потім я борюся за клаптик землі, де сіяти б, і ру-
бан і раз кривим, раз терпким словом добивався влади.

Нині я без нападнички і без шелома в тому самому
лузі, а він увесь засіяний тільки квітом цикорій.

— Але ти ввесь час поспів у собі признав?

— Носив і не розгубив.

Так розмовляючи, наблизився до осяяного пагірка,
тоді товаришка взяла від Городничого кукляк і жваво,
ритмічною ходою, бадьоро знялася до плеса, наче на
крилах.

Городничий не зміг уже сказати їй, як ламається
в пошум щось невідоме. Живо відчув і зрозумів траге-
дію тих мистців, що в них творчість даремне поборює
безсилу... Невже і він не витаскає вже давного свого на це
верхів'я, щоб відтам хоч поглянути, як вічний живець
жбурає з кугал різний, животворний напій? і вже він не
задрвоєнь хоч раз у дзвін голосно, звично?

Товаришка вже вчернула чудовної води з живця
і передала дівчинкою. Городничий бачив, як чурілі з ку-
хляк крапав за краплями, а дівчатко дрібоче та дрібоче
крихкими поженятами. Останню краплину, але тільки
одну, витрусив Городничий на спрагалі губи. Почув тоді
пташини щебет, у блисках лисіла дорога до раю, але аж
за провалля.

Розглянувся Городничий і зрадів:

— Пізнаю свою стежку. — Але абентежився:

— Чому провал відділив її від ясного, осяяного
шляху?

Товаришка вимовила з вагою:

— Твоя стежка бур'яніла, коли ти трудився на ін-
ших ділянках. Відвокував її боліголов, коли ти, замість
уперто простувати до вічного живця, аж надто збочив до
будущини і похляпав голову перед сними фарисеями.

Сьогодні твоя стежка сполена, бо ти кинув свою келію,
щоб зблизитись до тих, що шукають на небі за вічними
зорями.

— Я дістав запрошення від них.

— Не вони запросили, та добре, що ти прийшов.

Зріж дорешти свою болячку, зосереджуйся, щоб не втра-
тити того, що перед тобою.

— Чому ж я не дістав саронської квітки в клубі?

— Ти маєш у руді квітку, дотого не забув же, що
колись дістав від мене троянду.

— Вона зів'яла, а квіт цикорій гіркий.

— Не пожалій зусиль, щоб він, рошений твоєю
кров'ю і щезний подихом любови, збувся гіркоти.

Городничий підняв голову, товаришка кінчала:

— Не відмовляй таланту, правди і сили комусь, хто
ще шумить, або не з того боку надходить, відкіля ми жда-
ли його. Ти знаєш, чи не вип'є він із живця? і то пов-
ний кукляк?

3.

З павільону панела танкової мелодії, а на лавках,
уздовж кущів, молоді пари поспіталилися тонами танга
і коханям. Та пара, що не купила квіток на пляжу, ці-
лувалася так палко, що Городничий і товаришка не спо-
лошвали їх.

Рада письменників засідала ще.

— Молоді друзі! — привітав їх Городничий — не
можу і не хочу далі мовчати...

— Відкіля ви привели таку мвлу товаришку? — пе-
ребили бойовики безцеремонно.

— Не скажу, хто кого веде? — відповів Городничий.

— Вам за трояндами дивитись, — доповіла дівка —
а прийде пора — сама принесу аїстри.

— Друзі молоді, — докінчив свою думку Городни-
чий. — Не я, але ж і не ви копали крилицю, а живець —
вічний. Крім таланту не треба інших вартових на стежці
до священних кугал. Спорожнімо пугар за тих, що — не
на коваді — твердо викочують іманентними засобами
новий світ правди, рівності, волі. А декрет на місячний
відпочинок у вашій оселі міг би секретар переписати,
але...

I бойовик: О, це ви, добродію? Мені треба роз-
мовитись з вами.

— Про нагороду за повелю? вже не треба, — заспо-
коював Городничий і не спускав очей із закохані пари без
квітка, — перепишіть мій декрет на них, — показав Го-
родничий рукою. — Хай вони подихають карпатським по-
вітрям і проспівують на Чорногорі похвалу Життю і Музі
і там нехай сплодять поета. Він виспіває пісню, якої жде-
мо десятки літ.

Товаришка вручила Городничому аїстри, що ними
була заквітчана, вийшла полою, з-під поли і цвітстою
сукнею.

— Джуліетта! скрикнули бойовики — Наша Джу-
ліетта, Музо наша! Ти велася під руку з тим, що вже по
той бік? і як передиглася до нього!

— Квітки ваші в'януть, шати мої змінюються — ре-
кав діка — але кугали не вичерпуються, а я подругою
кожному, хто шукає власного слова і прямує до вічного
живця на орлиних висотах.

Городничий ламався коротким мент, поки вимовив
різко:

— Соколами злітайте! Училися ви лету від нас, про-
те літайте по-своєму. Коби тільки вітер не збивав вас, ко-
би вище і вище, аж до вір! І ближче сонця!

Обернувся до першого з молодих і вирік:
— До вас усіх це слово: Geh 'du voran!

MEMENTO!

Городничий писав. Менше, ніж звичайно, розбігався
думками на всі боки та далеченько і рідше зазирає до
книжок та записок — перевірювати. Тому і не завважив,
коли з'явився гість. Жінка. Не першої весни троянди роз-
квітала, але самопевністю, повагою, яка ж гарна була!

Така шляхотна її постать, що хіба довгий ряд гордих
предків видав її на світ. Городничий мусів дивитися в її
очі, бо їх огонь був відблиском вічної ясности.

— Вітай причиною моєї радості!

— Часто я на устах людей, навіть накликають мене,
але щоб хтось радо мене вітав?

— Я радий тобі, бо ти не чужа, я цемов пізнаю, наче
пригадую твій голос і з тобою пісню співав би.

— Про пісню, то вже в поета питати. Я прийшла ви-
сповідати тебе за твою творчість.

— Аж дивно мені. Цікавився нею?

— Я твоя Муза.

— Та, що двічі привітала мене? Моя недосяжна
мрія? Та, що наблизила мене до шляху на сонцем заліті
пшнілі?

— А був ти мені вірний?

— Життя брало у мене більше жертв, ніж звичайно
від пишучої братії.

— І ти, і я, і ми всі в житті. Хто не кволий, тому
дав воно надхнення, обсервацію, розкриває багатюще дже-
рело творчости.

— Виллю, я кволий. Духова структура...

— Тоді спитися „festina lenite!“*: збирався сто літ
жити, а працювати ще в дев'яностому?

— Ти сказала.

— Як же ти підходив до самої творчости?

— Мене цікавили тільки нерозв'язані проблеми і тіль-
ки так довго, поки були нерозв'язані.

— Так робив Леонардо да Вінчі. Він розв'язав не-
багато своїх проблем, а розв'язавши — кидав, не дбаючи
про остаточне оформлення. Але да Вінчі був геній, а ге-
ній, надлюдина, здіймається над межі простору й часу,
працює для вічності.

— Ліценції поетика! Я далекий і від мегаломанії і від
комплексу меншевартости, але не втрачав і не втрачаю
віри в себе.

— Не беручи при тому життя реально.

— Твоя правда. Я наче в сонності, в чомусь непро-
думаному та незбагнотому перебривав свої роки.

— І недописаних листочків назбиралося?

— Повні три портфелі.

— Коли ти за життя не вмів спродати їх сам, то
і спадщиною вже ніхто не подікається. Ти думав?

— Так буде, як ти сказала.

— Як ти оформлював свої ідеї?

— Моє оформлення мене самого не вдовольняло на-
віть 48 години, а кожна нова спроба — було мені здій-
мати вгору млявий камінь. Чираз я, роздратований,
відвертався плечима.

— Зразкова витривалість, одне з двох крил, що здій-
мають духа гори життєвих тягот та турбот. І дивуєшся, що
не спромієш на силу слова і влади душ не здобув?

— Ти влучила в отверту рану.

— А чи кожне оформлення ти і закріплював?

— Ні, чираз любувався я в самій тихій екстазі.

— Ти, думаю, повинен знати про ненароджених ді-
тей Івана Франка? про невиспівані співи його?

— Не штука це знати, шкода, що не відаємо, який
атом його великого духа та й чому не інкарнувався
в слово?

— А від найбільшого мистця, Михайла Коцюбинсько-
го ти навчився носити нотатник у кишені?

— Не навчився, пригадні ж записки розгублюва-
лися. Крім цього я такий майстер, що лагаю крісло, до-
будовую дашки, причілки і ганки; часом стовпи та пла-
тви ставляю в готовій будівлі, а трапилося і підвалити
перевірювати.

Так визнавав Городничий, але допит почав нарешті
втомляти його, бо ще ж і голос Музи підвищав та сти-
скався, тому Городничий поглянув у її очі. Огнічки в них
палахкотіли гостріше, але ж і краса висихала, зеленка-
вість бідніла. Моторшно робилося Городничому і він
запнтав, чому гостя втрачає привітність?

— Бо я прочитала тобі твою стежку, а ти й далі про-
топтував якісь бокові піхурки і по-своєму тільки пів душі
вкладав у виконувану роботу, другу ж половину збері-
гав на колись, для чогось, кудись.

— Твоя правда. Легкодушно розпоряджався я ча-
сом, засобами і силами, як мої аугенати, козаки.

— Призбирав же ти свої публікації на потребу перед
ким із тих предків виказати, що й ти воював, щоб „не
пропала козацька слава“?

Вдруге поглянув Городничий на свою Музу, а вона
виросла вгору і зробилась тонша, її очі прошивали двома
сталевими мечами. Дивився Городничий — ці очі вагло
згасли. Тоді в тривозі великий він визнав:

— Ні, не прибирав.

— Маєш хоч бібліографічний список?

— І списна не маю — вже аж крикнув Городничий
і докинув:

— Чому ж ти, та й яким правом ведеш такий допит?

— Бо я твоя смерть, а не знаю, чи й тепер вийду
з цієї кімнати без тебе.

Тарнів у серпні 1943 р.

* Спіши пошалу.

Охрім Судомора, Київ „Півник, курочка і хитра лисичка“ ілюстрація до казки (аквар.-гваш)